

УДК 342.922

Ольга Олексіївна КОСИЦЯ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5781-780X>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ВИКРИВАЧІВ

Передумовою ефективною реалізації правоохоронної функції держави у сфері захисту прав осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції (викривачів) та осіб, які розкривають інформацію про загрозу або шкоду суспільним інтересам, є комплексне врегулювання інституту викривачів на законодавчому рівні.

Незаконні дії та зловживання правом можуть відбуватися в будь-якій організації, приватній чи державній, великій чи малій. Вони можуть приймати різні форми, такі як корупція або шахрайство, зловживання або недбалість. І якщо правопорушення не виявляти та не розглядати, вони іноді можуть призвести до шкоди суспільним інтересам. Люди, які працюють в організації або контактують з нею в ході трудової або службової діяльності, часто знають про такі випадки і тому мають привілейоване положення для інформування тих, хто може здійснити перевірку та вирішити цю проблему.

Викривачі, тобто особи, які повідомляють (у межах відповідної організації або до правоохоронного органу) або оприлюднюють (публічно) інформацію про правопорушення, отримані в ході своєї трудової або службової діяльності, допомагають запобігти негативним наслідкам та виявити загрозу або шкоду суспільним інтересам, які в іншому випадку можуть залишатись прихованими. Проте викривачі часто не повідомляють про порушення законодавства, боячись помсти. Так, за даними Global Business Ethics Survey (2018) 27 % робітників зазнали негативних наслідків після повідомлення про порушення закону в тій організації, в якій вони працюють.

З цих причин важливість забезпечення ефективного захисту викривачів все більше визнається як на національному, так і на міжнародному рівні. У статті 3 Конституції України [1] зазначається, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Права і свободи людини та їх гарантії, які проявляються в законодавчому забезпеченні та дієвому правовому механізмі їх захисту, визначають природу і спрямування діяльності держави, яка через органи влади забезпечує їх захист. Статтею 53 Закону «Про запобігання корупції» [2] передбачається державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції. Особи, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, перебувають під захистом держави. За наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, або їх близьких осіб, у зв'язку із здійсненим повідомленням про порушення вимог цього Закону, правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [3].

Крім того, Річною національною програмою під егідою Комісії Україна – НАТО на 2018 рік, затвердженою Указом Президента України від 28 березня 2018 року № 89/2018 [4] (Річна національна програма на 2019 рік ще не затверджена – зауваження автора), передбачено, що пріоритетом діяльності у сфері запобігання та протидії корупції у 2018 році є практичне втілення норм прийнятих антикорупційних законів. До пріоритетних завдань віднесено, зокрема, удосконалення механізму державного захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції (викривачів), а також визначення механізму захисту осіб, які розкривають інформацію про загрозу або шкоду суспільним інтересам.

Захист викривачів є одним із найдинамічніших питань у сферах боротьби з корупцією та дотримання прав людини. Оскільки багато країн у всьому світі приймають нові або вдосконалені закони про захист викривачів, важливо, щоб ці закони містили всебічний механізм захисту для службових осіб і громадян, які повідомляють про правопорушення, що завдають шкоди або становлять загрозу суспільним інтересам [5, с. 10].

У зв'язку з необхідністю захисту прав викривачів, які готові боротися за справедливість та правду, удосконаливши правове регулювання суспільних відносин щодо розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам, розроблено законопроект від 20.07.2016 р. № 4038а «Про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам». В пояснювальній записці до вищезазначеного Законопроекту в якості обґрунтування доцільності і необхідності його прийняття зазначається, що тенденція захисту викривачів панує останні 15 років у світі – спеціальні закони діють у більш ніж 30 країнах світу, зокрема, в Австралії, Великобританії, Косово, Південній Кореї, Румунії, Сербії, ЮАР та Японії. В країнах, де функціонує закон про захист викривачів інформації, їжа більш безпечна, вода – чистіша, гроші платників податків витрачаються прозоро та раціонально, а корпорації діють відповідальніше. Наприклад, у 2012 році, через рік після ухвалення спеціального закону із захисту викривачів у Південній Кореї, уряд повернув до бюджету близько 10 млн. доларів у наслідок 40 справ, порушених за інформацією викривачів, а США повернули 35 млрд. доларів у вигляді штрафів, загублених та вкрадених грошей платників податків з 1986 року. З огляду на наведене, сьогодні існує нагальна потреба захистити викривачів, які готові боротися за справедливість та правду, удосконаливши правове регулювання суспільних відносин щодо розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам [6].

Крім того означений Законопроект [6] передбачає внесення змін до *статті 172* Кримінального кодексу України, а саме відповідальність за грубе порушення трудових прав працівника, вчинене у зв'язку з його або членом його сім'ї діяльністю як викривача відповідно до Закону України «Про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам». Разом з цим, пропонується доповнити Кримінальний кодекс України новою *статтею 49-1* про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з розкриттям інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам.

Крім того, у 2018 році Рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 12.10.2018 року № 2285 схвалено вже інший проект Закону України «Про захист викривачів корупції» [7]. Метою законопроекту є створення системи правових заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно й на обґрунтованих підставах повідомляють про факти корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, а також членів їх сімей. Проектом конкретизуються напрями державної політики у сфері захисту викривачів.

Підсумовуючи вищевказане, можна зробити висновок, що пріоритетним напрямом побудови правової держави в Україні є захист прав і свобод людини, яка здійснила викриття правопорушень в різних сферах життєдіяльності суспільства. У зв'язку з цим, держава повинна створювати такі правові механізми протидії правопорушенням, в яких би в повній мірі реалізовувалась правоохоронна функція щодо захисту прав викривачів.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 26.02.2019).
2. Про запобігання корупції : закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 26.02.2019).
3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : закон України від 23.12.1993 № 3782-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12> (дата звернення: 26.02.2019).
4. Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2018 рік : указ Президента України від 28.03.2018 № 89/2018 // Президент України : офіц. інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/892018-23882> (дата звернення: 26.02.2019).
5. Правовий захист викривачів / за заг. ред. О. В. Нестеренко, О. Ю. Шостко. Харків : Права людини, 2016. 94 с.
6. Проект Закону про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам : від 20.07.2016 № 4038а / ініціатори: С. П. Заліщук, С. А. Лещенко, О. С. Сотник та ін. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59836 (дата звернення: 26.02.2019).
7. Проект Закону України «Про захист викривачів корупції» : схвал. рішенням Нац. агентства з питань запобігання корупції від 12.10.2018 № 2285 // Національне агентство з питань запобігання корупції : офіц. сайт. URL: <https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2018/zasidannya/12.10.2018/12.10%20%282285%29.pdf> (дата звернення: 26.02.2019).

Одержано 01.03.2019